

## آثار حقوق مدنی ناشی از تخریب محیط زیست توسط افراد حقیقی بر اقتصاد شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۳ شهرداری تهران)

زهره قاسمی دستگردی<sup>۱\*</sup>، محسن ابراهیمی<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> کارشناس ارشد مدیریت، برنامه‌ریزی و آموزش، گروه مدیریت محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال

<sup>۲</sup> کارشناس ارشد حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد الکترونیک

### چکیده:

در مطالعه حاضر که با هدف بررسی آثار حقوق مدنی ناشی از تخریب محیط زیست توسط افراد حقیقی بر اقتصاد شهری در منطقه ۱۳ شهرداری تهران صورت پذیرفته است، ضمن بررسی قوانین و مقررات موجود و استفاده از روش سوات (SWOT) قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در محدوده مطالعاتی و تأثیر آن بر اقتصاد شهری پرداخته شد. سپس، بر اساس دیدگاه‌های گروه خبرگان، ۷ قوت، ۱۰ ضعف، ۱۰ فرصت و ۱۲ تهدید، شناسایی و آنالیز شد. بنا بر اطلاعات دریافتی فضای مطالعه در محدوده رقابتی قرار گرفت و در نهایت، ۱۱ استراتژی اجرایی و در نهایت پیشنهادهایی برای رفع مشکلات موجود ارائه شد. طبق فرمول کوکران به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای تصادفی انتخاب شده بودند، تکمیل شد. برای تعیین روایی پرسشنامه از روایی محتوا و نیز به منظور تعیین پایایی آن، از روش آلفای کرونباخ استفاده شد ( $\alpha=0/98$ ). نتایج به دست آمده نشان داد قوانین تدوین شده محیط زیستی پاسخ‌گوی نیاز حقوقی نیست و به بازنگری برخی قوانین نیاز دارد. همچنین، در قوانین ایران و شهر تهران و به تبع آن، شهرداری منطقه ۱۳ کم بودن مبالغ جریمه زیست‌محیطی در زمره ضعف‌ها در نظر گرفته شده است و پیشنهادهایی مانند تدوین قوانینی که روشن، گویا و سریع‌الاثرباشند، بنابراین، تمهیدات بازنویسی قوانین حقوقی، وضع قوانینی که مختص حریم باشد، ترویج همکاری بین بخش حقوقی و محیط زیست، بررسی صلاحیت تعیین مدیران حقوقی و محیط زیست، به‌کارگیری هر چه بیشتر از فناوری‌های سازگار با محیط زیست، گسترش تحقیقات زیست‌محیطی و حقوق مدنی محیط زیست باید در دستور کار قرار گیرد. DOI: 10.22034/UE.2020.09.03

### اطلاعات مقاله

#### تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۱۴

تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۰۱/۰۵

#### کلمات کلیدی:

اقتصاد محیط زیست

تخریب زیست‌محیطی

حقوق خصوصی

شهرداری منطقه ۱۳ تهران

قوانین محیط زیستی

محیط زیست

### مقدمه

اقتصاد محیط زیست شاخه‌ای متمایز از علم اقتصاد است که ارزش‌های مربوط به هر دو موضوع اقتصاد و محیط زیست را با هم در نظر می‌گیرد و گزینه‌هایی جدید را بر پایه این ارزش‌ها مطرح می‌کند. هدف اصلی آن، ایجاد موازنه بین فعالیت‌های اقتصادی و آثار محیط زیستی آن‌ها با در نظر گرفتن همه هزینه و فایده‌های مربوط به آن‌هاست. اقتصاد

محیط زیست به این دلیل طراحی شده است که هزینه‌های آلودگی و تخریب منابع محیط زیستی را محاسبه کند. حقوق محیط زیست به عنوان یک «سیستم حقوقی منسجم» پس از ظهور در دهه‌های پایانی قرن بیستم، به سرعت آستان تحولات شگرفی شد که می‌توان آن را حاصل دگردیسی عمیق در مفاهیم و نوع نگاه و برخورد انسان با طبیعت و محیط زیست یافت. واقعیت‌های مبتنی بر این تصور، کم‌کم تصویب اسنادی را ضروری ساخت تا به حمایت بیشتر و مطلوب‌تر از محیط زیست برخیزند. بر این اساس، جریان قانون‌گذاری در این حوزه با گذشت زمان و هم‌زمان با رشد آهنگ سریع تخریب محیط زیست، شتاب روزافزون به خود گرفت.

نویسنده مسئول:

ایمیل: [z\\_gh2@yahoo.com](mailto:z_gh2@yahoo.com)

دادن تمام رشته‌های مختلف حقوق کلاسیک مانند حقوق خصوصی، حقوق عمومی، حقوق بین‌الملل، آن قسمت از حقوق را که سعی دارد مفهوم محیط زیست را در تمامی قسمت‌های حقوقی وارد کند نیز در بر می‌گیرد. به همین دلیل، حقوق کیفری محیط زیست جزئی یا کلی شامل بخش‌های متعدد از مقرراتی می‌شود که یا با ملاک‌ها و محک‌های تأسیس و یا با محک‌های مادی و تعریف محیط زیست تأکید دارند (تقی زاده انصاری، ۱۹۹۷). توجه به آمارها و گزارش‌های رسمی و غیر رسمی که از وضعیت محیط زیست در چارچوب اقتصادی ایران ارائه می‌شود و همچنین، مشاهدات عینی روزمره، وضعیت مطلوبی را به نمایش نمی‌گذارد. ایران در سال ۲۰۰۶ در میان ۱۳۳ کشور رتبه ۱۱۷ را از لحاظ آلودگی هوا، رتبه ۹۹ را از لحاظ دسترسی به آب سالم و رتبه ۱۱۷ را از لحاظ مصرف پایدار انرژی کسب کرد (Pilot Environmental Performance Index, 2006). مباحث زیست‌محیطی به عنوان مقوله‌ای کاربردی و نه اعتباری، امروزه توجه مجامع عمومی و حقوقی را به‌خود جلب کرده است و رفته‌رفته به یکی از چالش‌های اصلی جهانی تبدیل می‌شود. به‌طور کلی طی پنجاه سال گذشته، نیمی از راه‌پیمایی‌های اعتراض‌آمیز مردم جهان به آن اختصاص یافته است و کنفرانس‌ها و مجامع مختلفی به همین منظور در دنیا تشکیل شده و قوانین زیادی نیز به تصویب دولت‌ها رسیده است. منشأ اقتصاد محیط زیستی از سال ۱۹۶۰ مقارن با نخستین جنبش‌های سبز و برداشت‌های سیاسی در کشورهای پیشرفته که به محیط زیست گرایشی معروف است، شروع شد. البته، به صورت موردی مباحثی در خصوص اقتصاد محیط زیست از گذشته مطرح بوده است. برای مثال، مارشال در سال ۱۸۹۰ اولین کسی بود که روشی را برای تحلیل اقتصادی تخریب محیط زیست از طریق معرفی مفهومی به نام صرفه‌های جانبی ارائه کرد. اگر چه مارشال فقط منافع ناشی از توسعه صنعتی را مد نظر داشت، کلید اصلی تحلیل مسائل محیط زیست در این مفهوم نهفته است. بعدها پیگو در سال ۱۹۲۰ مفهوم آثار جانبی را به شمشیری دولبه تشبیه کرد که نه فقط منافع، بلکه هزینه‌ها را نیز شامل می‌شود. به‌طور مثال، پیگو از اراضی جنگلی یاد می‌کند که توسط راه آهن تخریب می‌شوند. وی می‌گوید روشن است که نه فقط وضعیت تولید افرادی که خارج از این بازار هستند نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرد، بلکه رفاه افراد خصوصی یا طرف‌های اصلی که طرف اول و دوم هستند را از طریق تغییر در هزینه‌ها و منافع متأثر می‌سازد. یکی از مباحث اصلی که در اقتصاد محیط زیست مطرح شد، بحث آثار جانبی، یا خارجی است. اولین بحث جدی در مورد آثار جانبی توسط کاپ در سال ۱۹۵۰ مطرح شد که پیامد معکوس رشد اقتصادی را بر محیط زیست پیش‌بینی کرد. در تحلیل وی، بر هزینه اجتماعی تأکید می‌شود. هزینه اجتماعی نشان‌دهنده بار مستقیم و غیرمستقیم است که توسط فعالیت‌های اقتصادی به مردم تحمیل می‌شود. او به‌روشنی تمامی هزینه‌هایی را یادآوری می‌کند که از فرایند تولید ناشی شده و با آلوده کردن آب‌وهوا به دیگران منتقل می‌شود. آثار جانبی با نام‌های دیگری مانند آثار خارجی، یا بیرونی، اثرهای انتشار، آثار فرعی و صرفه‌ها و عدم صرفه‌های بیرونی و هزینه‌های معطوف به غیر

به تبع آن، حقوق محیط زیست در ایران و سایر نظام‌های ملی و حتی در سطح بین‌المللی علاوه بر پراکندگی قوانین و مقررات و گستردگی و همپوشانی شد که در این مسیر «تکنیکی» بودن محتوای موضوعات آن با سایر زمینه‌ها دچار نوعی تورم قانون‌گذاری مسائل مطرح‌شده نیز مزید بر علت بود (بشیرزادگان، ۲۰۰۵).

گسترش دو رژیم حقوق بین‌الملل محیط زیست و حقوق تجارت بین‌الملل به موازات هم، تنش میان این دو رژیم تخصصی را به همراه داشته است. «حقوق محیط زیست شاخه‌ای جوان از حقوق بین‌الملل است که توانسته بخش‌های مهم نظام حقوقی بین‌المللی از جمله حقوق بشر و حقوق بین‌الملل اقتصادی را با تلاطمی جدی مواجه سازد.» (Blak & rezaeipour, 2019). انسان مخلوق و شکل‌دهنده محیط زیست خود است. محیطی که به او بقای فیزیکی و فرصت رشد معنوی (اخلاقی، اجتماعی و روحی) عطا می‌کند. در تکامل طولانی و آکنده از رنج نژاد بشر در این سیاره خاکی، مرحله‌ای فرا رسیده است که در آن انسان قدرت تغییر شکل محیط زیست خود را از طریق سرعت زیاد علوم و تکنولوژی، به طریقی بی‌شمار و به مقیاسی غیر قابل پیش‌بینی به دست آورده است. هر دو جنبه محیط زیست انسانی، طبیعی و مصنوعی، برای رفاه بشر و بهره‌وری او از حقوق پایه بشری، حتی حق زندگی ضروری است (میرابراهیمی، ۲۰۱۱). صنعتی شدن زندگی بشر در گذر زمان و رشد جمعیت، سبب مشکلات زیادی شده که از اساسی‌ترین آن‌ها می‌توان به آسیب‌های محیط زیستی و تأثیری که بر اقتصاد شهری به معنای ویران‌سازی و اتمام مواهب طبیعت دارد، اشاره کرد. اشتراک انسان‌ها در مالکیت و بهره‌وری از منابع طبیعی و حس سودجویی و افزون‌طلبی، ابزارهای پیشرفته صنعتی، تهدید روزافزونی نسبت به منابع و حقوق انسان‌ها محسوب می‌شود. اکنون که خطر محسوس‌تر شده است، احزاب و گروه‌های سیاسی در کشورهای صنعتی و پیشرفته سعی دارند خود را طرفدار محیط زیست معرفی کنند و برای حفظ آن پیشنهادهایی ارائه می‌دهند (تقی زاده انصاری، ۱۹۹۷). این توضیح لازم است که حفاظت از محیط زیست به این معنا نیست که هیچ‌گونه بهره‌برداری از طبیعت صورت نپذیرد، زیرا در این صورت توسعه اقتصادی بی‌معنا خواهد بود. بلکه باید طوری باشد که هم بیشترین استفاده ممکن از منابع را برای نسل حاضر تأمین کند و هم ذخیره منابع را برای برآوردن نیاز نسل‌های آینده نگه دارد (مجنونیان، ۱۹۸۶). بنابراین، حفاظت هیچ‌گونه تباینی با بهره‌وری اصولی از طبیعت و توسعه اقتصادی ندارد، بلکه با چگونگی بهره‌برداری از طبیعت مرتبط است. حقوق محیط زیست، از موضوعات جدیدی است که انسان معاصر، به‌طور جدی با آن روبه‌روست. یکی از ابعاد آن، مسئولیت مدنی ناشی از تخریب محیط زیست است، که نوع مسئولیت در نظر گرفته‌شده برای تخریب‌کنندگان محیط زیست را بیان می‌کند (تقی زاده انصاری، ۱۹۹۷). با توجه به مفهوم رایج و متداول محیط زیست که بیان‌کننده کلیه فعالیت‌ها و رابطه متقابل بین انواع موجودات زنده از جمله انسان با محیط پیرامونشان است، این نتیجه به دست می‌آید که حقوق محیط زیست علاوه بر تحت پوشش قرار

## روش تحقیق

در مطالعه حاضر اطلاعات به دست آمده با استفاده از شیوه‌های آمار توصیفی و روش تحلیل مضمون و محتوا تجزیه و تحلیل شده است. در پژوهش حاضر، برای تدوین ابزار پژوهش استفاده شد. به این منظور، ابتدا به گردآوری داده‌های کیفی پرداخته شد که در اینجا مقالات علمی مرتبط، کتاب‌ها و بانک‌های اطلاعاتی دیگر تأمین و استفاده شده است. پس از جمع‌آوری اطلاعات پایه به تعیین دامنه مطالعه پرداخته شده است که شامل شناسایی عوامل مؤثر بر پروژه مانند وضعیت فعلی حقوقی در شهر تهران و وضعیت موجود حقوق محیط زیست منطقه است. در بخش کیفی به روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع موارد مطلوب، با ۱۲ نفر از مدیران و معاونان ادارات محیط زیست و حقوقی منطقه ۱۳ شهرداری تهران که دارای تجارب زیاد و سابقه کار بیشتر از ۱۵ سال بودند، با استفاده از مصاحبه نیمه‌سازمان یافته، به طرح سؤال‌ها در راستای شناسایی قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها پرداخته شد. به این منظور، ابتدا به تعیین SWOT وضعیت حقوق محیط زیست در شهرداری منطقه ۱۳ پرداخته شد. به منظور تعیین قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها و بررسی وضعیت موجود، گزارش عملکرد ادارات مرتبط، آمارها و همچنین مصاحبه نیمه‌سازمان یافته طی **جدول ۱** فهرست قوت‌ها (S)، ضعف‌ها (W)، فرصت‌ها (O) و تهدیدها (T) استخراج شد. در مرحله بعد با استفاده از تکنیک دلفی، پرسشنامه اولیه برای گروه خبرگان و کسانی که در این زمینه آگاهی داشتند را ارسال کردند و پاسخ‌دهندگان در مدت زمان مقرر پرسشنامه را همراه با دیدگاه‌های خود عودت دادند. پس از تجزیه و تحلیل دیدگاه‌ها، فهرست جدیدی از عواملی درونی و بیرونی تدوین شده و دوباره برای اولویت‌بندی و وزن‌دهی به گروه پاسخ‌دهنده قبلی ارسال شد. سپس، با توجه به نظر خبرگان دیدگاه‌های نهایی در **جدول ۱** قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها تدوین شد.

در پژوهش حاضر برای طبقه‌بندی نمره‌های خام، طراحی جدول توزیع فراوانی و محاسبه شاخص‌های پراکندگی مانند میانگین و انحراف استاندارد استفاده شده و برای بررسی پرسشنامه‌ها و نتایج به دست آمده، از روش دلفی استفاده شده است. در این مرحله پرسشنامه‌ها، جدول‌های پایه، اطلاعات مربوط به منطقه، اطلاعات مربوط به هر ناحیه، جدول‌های آماری و... که در ادامه مراحل تحقیق به شرح ذیل استفاده شده و تهیه و تدوین شده و گروه خبرگان نسبت به وزن‌دهی عوامل داخلی و خارجی حقوقی منطقه اقدام کردند، که با بهره‌گیری از مدل‌های مدیریتی و استفاده از تیم تخصصی انجام و با شناسایی عوامل یادشده با تهیه ماتریس مربوط به عوامل داخلی و خارجی، ماتریس سوات<sup>۱</sup> (**جدول ۱**)، ماتریس ارزیابی عوامل درونی یا داخلی (IFE)<sup>۲</sup> یا داخلی (IFE) به شرح ذیل صورت گرفت:

پس از شناسایی عوامل خارجی و داخلی (قوت‌ها، ضعف‌ها،

نیز مطرح می‌شود. این آثار زمانی به وجود می‌آیند که فعالیت واحدهای اقتصادی بنگاه‌ها و مصرف‌کنندگان به تولید و مصرف واحدهای دیگر اثر گذاشته و هزینه‌ها و منافع که به دیگران تحمیل می‌شود، به طور رسمی در محاسبات سود و زیان وارد نمی‌شود. به بیان دیگر، اگرچه این آثار در عمل مشاهده می‌شوند، قیمت‌گذاری نشده و به طور رسمی هیچ جبرانی برای آن‌ها در نظر گرفته نمی‌شود. اگر بتوانیم این آثار جانبی را قیمت‌گذاری کرده و زیان‌دیدگان را جبران کنیم، در این صورت می‌گوییم که آثار جانبی، یا بیرونی را درونی کرده‌ایم. در اقتصاد محیط زیستی، این فرضیه پذیرفته شده است که ارتباط نزدیکی بین نظام اقتصادی و محیط زیست وجود دارد. در تحقیقی به نام «جایگاه حقوق محیط زیست در حقوق بین‌الملل جنگ» به اهمیت و نقش اساسی در اقتصاد و زندگی و تکامل انسان اشاره کرده و به این مسئله طی دوران جنگ پرداخته و حفاظت از محیط زیست در زمان جنگ را به عنوان بخشی از حقوق بین‌الملل بررسی کرده‌اند. محققان به این نتیجه رسیدند که در زمینه حفاظت محیط زیست در زمان جنگ قواعد پراکنده‌ای در حقوق بین‌الملل جنگ وجود دارد که عمده‌ترین آن‌ها در پروتکل ۱۹۷۷ منضم به کنوانسیون چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ و کنوانسیون ENMOD که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد، ملاحظه می‌شود. در نهایت، با بررسی قواعد مربوط به حفاظت محیط زیست در زمان جنگ می‌توان به این نتیجه رسید که این قواعد برای حفاظت از مهم‌ترین رکن بقای انسان یعنی محیط زیست جامع و کافی نیست و همچنین نیاز به ضمانت‌های اجرایی محکم‌تری دارد. در مطالعه محیط زیست و استراتژی حقوق اسلامی با اشاره به اینکه با توجه به اهمیت موضوع و با ملاحظه اینکه تصویب قوانین مربوط به حفظ محیط زیست نیازمند تأیید و تقریر نظر قانون‌گذار اسلام، طبق اصل ۷۲ قانون اساسی است، با استفاده از روش تحلیل محتوا به تبیین موضوع پرداخته شده است. فرضیه تحقیق بر این امر استوار است که کاهش تخریب محیط زیست با انگاره‌های اعتقادی مبنی بر قداست عناصر طبیعت رابطه دارد و توصیه‌های دینی جنبه‌های تربیتی در مورد چگونگی برخورد با طبیعت را ترسیم می‌کنند. در مقاله یادشده سعی شده است جایگاه عناصر محیط زیست و اهمیت آن در دیدگاه اسلام و چگونگی تأیید شریعت اسلام بر قوانین نوین حقوق محیط زیست بررسی شود (میر ابراهیمی، ۲۰۱۰). در مطالعه بررسی چالش‌های حقوقی کنوانسیون تهران درباره حفاظت محیط زیست دریای خزر آمده است که دریای خزر به عنوان بزرگ‌ترین دریاچه جهان به لحاظ ارزش‌های زیست‌محیطی، از دیدگاه ملی، منطقه‌ای و حتی جهانی حائز اهمیت است. بر این اساس و با توجه به بحرانی بودن وضعیت زیست‌محیطی دریای خزر، این عرصه آبی مورد توجه سازمان ملل متحد و برنامه محیط زیست آن واقع شد و کنوانسیون چارچوب حفاظت از محیط زیست دریای خزر، موسوم به «کنوانسیون تهران شکل گرفت». با بررسی ابعاد حقوقی کنوانسیون تهران، ضعف‌ها و قوت‌های این کنوانسیون را تبیین می‌کند و راهکارهایی برای اجرای موفق کنوانسیون و افزایش سطح پایبندی کشورها به آن ارائه می‌کند.

1. SWOT

2. INTERNAL FACTOR EVALUATION

3. EXTERNAL FACTOR EVALUATION

جدول ۱. ماتریس سوات (SWOT)

نقاط قوت (S)	فرصت‌ها (O)
۱. وجود واحد حقوقی در شهرداری منطقه ۱۳	۱. اعتقادات شهروندان در خصوص حفظ محیط زیست
۲. وجود کارشناسان حقوقی در هر یک از نواحی منطقه ۱۳	۲. تصویب قوانین درباره نظام‌های حقوقی
۳. تشکیل اداره حریم در شهرداری منطقه ۱۳ به عنوان منطقه دارای حریم	۳. ارتقای جایگاه محیط زیست در برنامه ششم توسعه کشوری
۴. جذب متخصصان با تحصیلات حقوق و گرایش‌های مرتبط برای حفاظت از محیط زیست	۴. وجود اصل ۵۰ قانون اساسی و قانون مدیریت پسماندها
۵. تدوین دستورالعمل الزامات زیست‌محیطی برای پیمانکاران شاغل در منطقه ۱۳	۵. ارتقای شعور محیط زیستی شهروندان
۶. استفاده از نیروهای متخصص برای آموزش	۶. خصوصی‌سازی فعالیت‌های محیط زیستی
۷. اجرای قوانین زیست‌محیطی توسط واحد محیط زیست و همین‌طور واحد حقوقی منطقه	۷. تخصیص بودجه برای اجرای قوانین محیط زیستی
	۸. افزایش رشته‌های دانشگاهی مرتبط
	۹. الزامات دین اسلام در رابطه با حقوق محیط زیست
ضعف‌ها (W)	تهدیدها (T)
۱. کم بودن مبالغ جریمه زیست‌محیطی	۱. حصول به رشد اقتصادی تحت هر شرایطی
۲. به‌روز نبودن قوانین زیست‌محیطی	۲. اقتصاد محیط زیست و همین‌طور پیدایش و توسعه حقوق ملی محیط زیست به‌شدت تحت تأثیر تحولات بین‌المللی در پیدایش و توسعه حقوق بین‌الملل محیط زیست است
۳. عدم مدیریت صحیح بر چگونگی اجرای قوانین و مقررات زیست‌محیطی	۳. ناپایداری قیمت ارز و عدم دسترسی به تجهیزات مناسب
۴. عدم دسترسی مناسب آسان به منابع حقوقی و اقتصادی مرتبط	۴. تخطی از قوانین توسط مأموران اجرا برای اخذ رشوه از متخلفان
۵. ضعف در اجرای قوانین	۵. برون‌مرزی بودن خسارت‌های اقتصادی به کشورهای متأثر
۶. عدم استمرار در اجرای طرح‌ها و تغییر مراحل با تعویض مدیریت	۶. ضعف در پرورش سطح پایه آموزشی مجریان طرح‌های محیط زیستی
۷. مشکلات موزی‌کاری در منطقه ۱۳ تهران	۷. عدم امنیت شغلی پرسنل بخش آموزش و در نتیجه از دست دادن تجربه‌های کاری
۸. ساخت‌وساز غیر مجاز در محدوده حریم منطقه ۱۳	۸. عدم اعتماد شهروندان به عملکرد شهرداری تهران
۹. کسری بودجه و بدهی‌های شهرداری	۹. وجود بحران‌های اقتصادی در منطقه (تحریم‌ها)
۱۰. کمبود منابع تحقیقاتی	۱۰. تعارضات قانونی بین سازمان‌ها
	۱۱. حضور در میان ۱۰ کشور تخریب‌کننده محیط زیست جهان
	۱۲. وقوع آلودگی‌های مرزگذر که اصول حقوق بین‌الملل عرفی را نقض می‌کند

منبع: یافته‌های تحقیق

- فرصت‌ها و تهدیدها مشخص شد.
- به هر عامل یک ضریب وزنی بین صفر (بی‌اهمیت) تا ۱ (بسیار مهم) توسط گروه خبرگان در مراحل نهایی توزیع پایان‌نامه‌ها اختصاص یافت و نرمالیزه شد که در این صورت، جمع ضرایب وزنی اختصاص داده شده مساوی یک است.
  - برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز بخش کمی پژوهش، از پرسشنامه مستخرج از مصاحبه‌ها متناسب با اهداف تحقیق استفاده شده است که به صورت طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت (خیلی زیاد = ۵؛ زیاد = ۴؛ متوسط = ۳؛ کم = ۲؛ خیلی کم = ۱) تشکیل شده است.
- امتیاز وزن‌دار هر عامل محاسبه شد که به این منظور، امتیاز هر ردیف از عوامل درون‌سازمانی در وزن نرمالیزه شده آن ضرب شده و در یک ستون جدید درج شد. سپس، جمع امتیاز وزن‌دار محاسبه شد.
- در نهایت، مهم‌ترین استراتژی‌ها و راهبردها در خصوص آثار حقوق مدنی ناشی از تخریب محیط زیست توسط افراد حقیقی بر اقتصاد محیط زیست در شهرداری منطقه ۱۳ تهران ارائه شد.
- منابع مطالعه شده در مقاله حاضر از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و اینترنتی، گردآوری شده‌اند. قوانین و مقررات زیست‌محیطی و قوانین مربوط به تعیین اشتغالات سازمان‌هایی که بخشی از وظایف آن‌ها با

جدول ۲. ماتریس ارزیابی عوامل داخلی IFE

امتیاز وزن	امتیاز وضع	عوامل استراتژیک داخلی
		قوت‌ها: (امتیاز ۱ خیلی کم یا خیلی ضعیف؛ ۲ کم یا ضعیف؛ ۳ متوسط؛ ۴ زیاد؛ ۵ خیلی زیاد)
0/186	3	0/062 ۱. وجود واحد حقوقی در شهرداری منطقه ۱۳
0/18	3	0/06 ۲. وجود کارشناسان حقوقی در هر یک از نواحی منطقه ۱۳
0/2	4	0/05 ۳. تشکیل اداره حریم در منطقه ۱۳ به عنوان منطقه دارای حریم
0/12	2	0/06 ۴. جذب متخصصان با تحصیلات حقوق و گرایش‌های مرتبط برای حفاظت از محیط زیست
0/14	2	0/07 ۵. تدوین دستورالعمل الزامات زیست‌محیطی برای پیمانکاران شاغل در منطقه ۱۳
0/142	2	0/071 ۶. استفاده از نیروهای متخصص برای مراجعه درب منازل و آموزش
0/28	4	0/07 ۷. اجرای قوانین زیست‌محیطی توسط واحد محیط زیست و همین‌طور واحد حقوقی منطقه
		ضعف‌ها: (امتیاز ۱ خیلی کم یا خیلی ضعیف؛ ۲ کم یا ضعیف؛ ۳ متوسط؛ ۴ زیاد؛ ۵ خیلی زیاد)
0/27	3	0/09 ۱. کم بودن جرایم زیست‌محیطی
0/352	4	0/088 ۲. به‌روز نبودن قوانین زیست‌محیطی
0/08	1	0/08 ۳. عدم مدیریت صحیح بر چگونگی اجرای قوانین و مقررات زیست‌محیطی
0/3	5	0/06 ۴. عدم دسترسی مناسب آسان به منابع حقوقی مرتبط
0/07	5	0/014 ۵. ضعف در اجرای قوانین
0/052	2	0/026 ۶. عدم استمرار در اجرای طرح‌ها، و تغییر مراحل با تعویض مدیریت
0/092	2	0/046 ۷. مشکلات موازی‌کاری در شهرداری منطقه ۱۳ تهران
0/164	4	0/041 ۸. ساخت‌وساز غیر مجاز در محدوده حریم بین‌الملل
0/204	4	0/051 ۹. کسری بودجه و بدهی‌های شهرداری
0/183	3	0/061 ۱۰. کمبود منابع تحقیقاتی
3/050	50	1 جمع کل

و درخواست شد پس از مطالعه پرسشنامه، دیدگاه‌های خود را در ارزیابی روایی به‌خصوص موارد رعایت دستور زبان، استفاده از کلمات مناسب، قرارگیری گویه‌ها در جای مناسب، زمان تکمیل پرسشنامه و ضروری و غیرضروری بودن گویه‌ها اعمال کنند. به این ترتیب، پس از جمع‌آوری نظرات، پرسشنامه نهایی تدوین شد. برای تعیین پایایی پرسشنامه از روش همسانی درونی (آلفای کرونباخ) استفاده شد. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ ۵/۲۵ به دست آمد. پس از گردآوری داده‌ها برای توصیف و تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو روش آمار توصیفی به منظور جمع‌آوری و طبقه‌بندی داده‌ها و محاسبه شاخص‌های آماری از جمله فراوانی، فراوانی نسبی، میانگین و انحراف معیار و آمار استنباطی که در آن مجموع عوامل داخلی و خارجی را به دست آید. در این میان، اگر مجموع عوامل داخلی بیشتر از ۲/۵ باشد، قوت‌ها بر ضعف‌ها غلبه دارند و اگر کمتر از ۲/۵ باشد، ضعف‌ها بر قوت‌ها غالب‌اند. همچنین در عوامل بیرونی، اگر مجموع آن‌ها بیشتر از ۲/۵ باشد، فرصت‌ها بر تهدیدها غلبه دارند و اگر کمتر از ۲/۵ باشد، تهدیدها بر فرصت‌ها غالب‌اند.

حفاظت از محیط زیست در پیوند است، عمده‌ترین منابع این تحقیق به شمار می‌روند. در پژوهش حاضر ضمن توصیف وظایف و اشتغالات سازمان حفاظت محیط زیست از روش تحلیلی بهره‌برداری شده است. در واقع، با توجه به هدف رژیم حفاظت از محیط زیست در قوانین ایران، تلاش شده است که در پرتوی یک بررسی سیستماتیک چالش‌های ساختاری سازمان محیط زیست ایران منعکس شود. همچنین استفاده از دیدگاه‌های گروه خبرگان و روش توفان مغزی تحلیل شده و راهکارهای پیشنهاد شد. به منظور تبیین صحت و استحکام داده‌ها، که به نوعی مشابه روایی و پایایی پژوهش‌های کمی است، با استفاده از مطالعه و بررسی مستمر داده‌ها، بازنگری تجزیه و تحلیل انجام‌شده توسط پژوهشگران و طرح و بازنگری نوشته‌ها توسط شرکت‌کنندگان در مطالعه مقبولیت داده‌ها انجام گرفت. در ضمن، توضیحاتی در خصوص محرمانه بودن اطلاعات به دست آمده برای تشویق شرکت‌کنندگان ارائه شد تا در حد ممکن پرسشنامه مخدوشی وجود نداشته باشد. روایی پرسشنامه از طریق بررسی نظر گروه خبرگان به دست آمد. به این ترتیب، نمونه پرسشنامه به چند نفر از اساتید ارائه شده

جدول ۳. ماتریس ارزیابی عوامل خارجی EFE

عوامل استراتژیک داخلی	وزن نرمال شده	امتیاز وضع موجود	امتیاز وزن دار
فرصت‌ها: (امتیاز ۱ خیلی کم یا خیلی ضعیف؛ ۲ کم یا ضعیف؛ ۳ متوسط؛ ۴ زیاد؛ ۵ خیلی زیاد)			
۱. اعتقادات شهروندان در خصوص حفظ محیط زیست	0/036	5	0/18
۲. تصویب قوانین درباره نظام‌های حقوقی.	0/029	3	0/087
۳. ارتقای جایگاه محیط زیست در برنامه ششم توسعه کشوری	0/035	3	0/105
۴. وجود اصل ۵۰ قانون اساسی و قانون مدیریت پسماندها	0/012	2	0/024
۵. ارتقای شعور محیط زیستی	0/012	3	0/036
۶. خصوصی‌سازی فعالیت‌های محیط زیستی	0/012	2	0/024
۷. تخصیص بودجه برای اجرای قوانین محیط زیستی	0/027	2	0/054
۸. افزایش رشته‌های دانشگاهی مرتبط	0/034	3	0/102
۹. الزامات دین اسلام در رابطه با حقوق محیط زیست	0/013	4	0/052
تهدیدها: (امتیاز ۱ خیلی کم یا خیلی ضعیف؛ ۲ کم یا ضعیف؛ ۳ متوسط؛ ۴ زیاد؛ ۵ خیلی زیاد)			
۱. پیدایش و توسعه حقوق ملی محیط زیست به شدت تحت تأثیر	0/032	1	0/032
۲. تخطی از قوانین توسط مأموران اجرا برای اخذ رشوه از متخلفان	0/031	1	0/031
۳. برون‌مرزی بودن خسارت به کشورهای متأثر	0/031	3	0/093
۴. ضعف در پرورش سطح پایه آموزشی مجریان طرح‌های محیط زیستی	0/013	2	0/026
۵. عدم امنیت شغلی پرسنل بخش آموزش و در نتیجه از دست دادن تجارب کاری	0/006	3	0/018
۶. عدم اعتماد شهروندان به عملکرد شهرداری تهران	0/009	3	0/027
۷. وجود بحران‌های اقتصادی در منطقه (تحریم‌ها)	0/06	2	0/12
۸. تعارض‌های قانونی بین سازمان‌ها	0/02	3	0/06
۹. حضور در میان ۱۰ کشور تخریب‌کننده محیط زیست جهان	0/015	1	0/015
۱۰. وقوع آلودگی‌های مرزگذر که اصول حقوق بین‌الملل عرفی را نقض می‌کند	0/048	3	0/085
جمع کل	1	47	2/394

## نتایج و بحث

سپس، با استفاده از نرم‌افزار Expert choice وزن‌دهی نهایی انجام و در ستون مد نظر جدول‌های مربوطه جاسازی شد.

### تشکیل ماتریس IFE و EFE

- پس از شناسایی عوامل محیط داخلی و خارجی و تهیه لیستی از این عوامل به کمک نظرات خبرگان، عوامل کلیدی که شامل ۷ قوت و ۱۰ ضعف، ۹ فرصت و ۱۰ تهدید است، فهرست شد.
- از گروه خبرگان خواسته شد به طور جداگانه نسبت به امتیازدهی از ۱ تا ۹ به عوامل اقدام کنند و سپس، نسبت به تعیین وزن به وسیله نرم‌افزار اکسپرت چویس اقدام شد (ضریب وزنی بین صفر (بی‌اهمیت) تا یک (بسیار مهم))
- از گروه خبرگان خواسته شد به طور جداگانه برای هر یک از عوامل

تعیین عوامل داخلی و خارجی: با تشریح روش کار مطالعه، پس از گردآوری داده‌ها و آمارهای مورد نیاز و مشاوره با گروه خبرگان که تأثیر زیادی بر نتایج این تحقیق داشته‌اند، جدول‌ها تکمیل شد. تمامی نتایج به‌دست‌آمده از توزیع پرسشنامه‌های دلفی در جدول‌های ذیل خلاصه شده است.

### تحلیل عوامل داخلی و خارجی

پس از معین شدن عوامل داخلی و خارجی توسط گروه خبرگان در این مرحله بر اساس مدل SWOT باید امتیاز و وزن‌دهی صورت می‌پذیرفت، بنابراین برای وزن‌دهی به عوامل از گروه خبرگان خواسته شد بر اساس ضریب اهمیت به هر یک از عوامل از ۱-۹ امتیازی داده شود و



شکل ۱. نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی و تعیین محدوده اثر

این عمل همگام با اسناد و سیاست‌های بین‌المللی در حال حرکت است، فرضیه تأیید می‌شود. با توجه به موارد یادشده، منابع الزام‌آور و غیرالزام‌آور زیست‌محیطی، سعی در رشد و توسعه همکاری بین‌المللی در میان دولت‌ها دارند، چراکه هدف نهایی اصل همکاری در حقوق بین‌الملل محیط زیست، حفاظت یا کاهش هرگونه تخریب و آلودگی زیست‌محیطی است که باید به هر طریق ممکن اقدام شود. بنابراین، با اینکه مصادیق الزام همکاری بین‌المللی در اسناد الزام‌آور و غیرالزام‌آور یادشده، ذکر شد، ولی به نظر می‌رسد مبنای حقوقی اصل همکاری بین‌المللی، عرفی است و یادآوری مصادیق آن در حقوق بین‌الملل محیط زیست، ناظر بر شیوه‌ها و روش‌های اجرای اصل همکاری بین‌المللی است. فرضیه ۳: با توجه به مشخصات سیاسی، اجتماعی و استراتژیک شهرداری منطقه ۱۳ تهران به عنوان منطقه‌ای دارای حریم قوانین تدوین‌شده محیط زیستی پاسخ‌گوی نیاز حقوقی نیست و نیاز به بازنگری برخی قوانین وجود دارد. با بررسی‌های به‌عمل‌آمده و تحلیل‌های صورت‌گرفته در جدول ۴ (SWOT) که توسط گروه خبرگان به دست آمد، می‌توان با اشاره به w8, s3 به این نتیجه رسید که با توجه به مشخصات سیاسی، اجتماعی و استراتژیک منطقه ۱۳ شهرداری تهران به عنوان منطقه‌ای دارای حریم قوانین تدوین‌شده محیط زیستی پاسخ‌گوی نیاز حقوقی نیست و نیاز به بازنگری برخی قوانین وجود دارد و فرضیه ۳ تأیید می‌شود.

تعیین استراتژی‌های مناسب راهبردهای ST:

بنا بر یافته‌های یادشده استراتژی‌های رقابتی در این بخش با نظر گروه خبرگان تعیین شد.

1. S1W2O: پرهیز از تدوین اصول حقوقی بین‌المللی مبهم و تدوین قوانینی که روشن، گویا و زودبازده باشند.
2. S1W2T1: درخواست بازنویسی قوانین حقوقی که در اختیار

یک امتیاز بین یک تا پنج بر حسب میزان تطابق سازمان و با فرصت‌ها و تهدیدها تعیین کنند. این امتیاز بیانگر میزان اثربخشی استراتژی‌های کنونی سازمان در نشان دادن واکنش نسبت به عوامل یادشده است.

- با ضرب اعداد در ستون ۲ و ۳ امتیاز وزن‌دار هر عامل محاسبه شد.
- جمع امتیاز وزن‌دار محاسبه شد و برای عوامل داخلی این عدد ۹۹۳/۲ معین شد.
- جمع امتیاز وزن‌دار محاسبه شد و برای عوامل خارجی این عدد ۵۲۹/۲ معین شد.

#### تعیین محدوده اثر طرح

با توجه به اینکه مجموع امتیازهای وزن‌دار در ماتریس EFEIFE معادل ۳/۰۱۵ و در ماتریس EFE معادل عدد ۲/۳۹۴ به دست آمد (شکل ۱)، مشخص شد که وضع موجود در آثار حقوق مدنی ناشی از تخریب محیط زیست توسط افراد حقیقی بر اقتصاد شهری شهرداری منطقه ۱۳ تهران در حالت رقابتی قرار دارد که نشان‌دهنده برتری قوت‌ها به ضعف‌ها و برتری تهدیدها نسبت به فرصت‌های موجود است. با توجه به تحلیل به‌دست‌آمده می‌توان نتیجه گرفت تأثیر قوت‌ها در عوامل داخلی بیشتر از ضعف‌ها و تأثیر تهدیدها بیش از فرصت‌هاست؛ بنابراین استراتژی‌ها در حیطه رقابتی و استراتژی‌های st ارائه شد.

#### نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بررسی‌های به‌عمل‌آمده و تحلیل‌های صورت‌گرفته بر جدول ۱ (SWOT) که توسط گروه خبرگان به دست آمد، با اشاره به o2,t1 می‌توان به صحت فرضیه یادشده اشاره کرد و ضمن اذعان به این نکته که ایران هم با پیروی از سیاست‌های کیفی بین‌المللی در خصوص

جدول ۴. سوات

ماتریس (SWOT)	قوت‌ها (S)	ضعف‌ها (W)
فرصت‌ها (O)	SO راهبردهای بهره جستن از قوت‌های داخلی برای بهره‌برداری از فرصت‌های محیطی	WO راهبردهای بهره جستن از فرصت برای کاهش ضعف‌ها
تهدیدها (T)	ST راهبردهای بهره جستن از قوت‌های داخلی برای کاهش و از میان بردن تهدیدها	WT راهبردهای کاهش ضعف‌های داخلی و دوری از تهدیدهای محیطی

تقی زاده انصاری، مصطفی (۱۳۷۶). حقوق کیفری محیط زیست. نشر قومس جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۷۸). مبسوط در ترمینولوژی حقوق. نشر گنج دانش. ویرایش ۲۱ ام

دانش پژوه، مصطفی و خسرو شاهی، قدرت الله (۱۳۹۰). فلسفه حقوق، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

رفیعی، فرشید (۱۳۹۵). حقوق محیط زیست. نخستین کنفرانس سراسری حقوق و مطالعات قضایی

زراعت، عباس (۱۹۹۸). شرح قانون مجازات اسلامی، بخش تعزیر، انتشارات ققنوس

طاهری، محسن و بای، پوریا (۱۳۹۷). نقد و بررسی چالش‌های نظام حقوقی ایران در حفاظت از تالاب‌ها و ارائه الگوی مطلوب. فصلنامه مطالعات علوم محیط زیست

فرشچی، پروین؛ دبیری، فرهاد؛ عباسپور، مجید؛ ناظمی، مهرداد و اتحاد، ملیتا (۲۰۰۹). جایگاه حقوق محیط زیست در حقوق بین الملل جنگ. کانونزبان، ناصر (۱۳۸۶). حقوق مدنی: الزام‌های خارج از قرارداد (ضمان قهری): مسئولیت مدنی. انتشارات دانشگاه تهران

مجنونیان، هنریک (۱۳۶۳). کلیاتی پیرامون پارک‌های ملی و ذخائر طبیعی. محیط شناسی.

میرابراهیمی، سید علی (۱۳۸۹). محیط زیست و استراتژی حقوق اسلامی. مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه‌های انسانی.

میرمحمدصادقی، حسین (۲۰۰۱). جرائم علیه امنیت و اسایش عمومی.

شهرداری منطقه ۱۳ تهران و همچنین کلان‌شهر تهران و یا کشور ایران قرار دارد.

۳. S3T8: با توجه به وجود حریم در شهرداری منطقه ۱۳ وضع قوانینی که مختص حریم باشد، ضروری است.

۴. W9: اتخاذ ترتیبات مالی و ترویجی به منظور همکاری

۵. O6S6W7: ترویج همکاری بین بخش حقوقی و محیط زیست در سطح منطقه ۱۳

۶. S6W3T5: بررسی صلاحیت تعیین مدیران حقوقی و محیط زیست پیش از انتصاب و قبول مسئولیت در موضوعات زیست‌محیطی با ماهیتی حقوقی

۷. O1W5S2: بررسی و اجرای اصل همکاری در حقوق بین‌الملل

۸. W10T1: گسترش تحقیقات زیست‌محیطی و حقوق مدنی محیط زیست، چرا که ضعف در تحقیقات صورت گرفته بسیار مشهود است.

۹. O6T3: به منظور بهبود کارایی زیست‌محیطی، به ساختارهای تولید و فناوری و به‌کارگیری هر چه بیشتر از فناوری‌های سازگار با محیط زیست به جای فناوری‌های مخرب و آلاینده پرداخته شود.

۱۰. W3O3: به راهکارهای کاهش تولید آلاینده‌ها نظارت دقیق‌تری شود.

#### منابع

Piers, A., Graça, M., & Chang, N. B. (2011), Solid waste management in European countries: A review of systems analysis. *Journal of Environmental Management*

Desa, A., Kadir, N. B. A., & Yusoooff, F., (2012), Waste education and awareness strategy: towards solid waste. *Procedia-social and behavioral sciences*.

Set of Environmental Laws and Requirements for Implementing ISO14001 Municipality of District 13

Resolution RES.C.VIII.25, "The Ramsar Strategic Plan 2003-2008", 8th Meeting of the Conference of Contracting Parties to the Convention on Wetlands (Ramsar, Iran, 1971) Valencia, Spain, November 18-26 2002

این نامه اجرایی نحوه جلوگیری از آلودگی صوتی (۱۳۷۸). مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

الیزابت بلک، ژانت و رضایی پور، فاطمه (۱۳۹۸). تاثیر اصل احتیاط در حل تعارضات میان بخش تجارت - محیط زیست بر یکپارچگی حقوق بین الملل. نشریه مطالعات حقوق عمومی. فصلنامه علوم انسانی

بشیرزادگان، فرشاد (۱۳۹۴). نقش قانون در جلوگیری از آلودگی محیط زیست. دومین کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی

پورهاشمی، سید عباس و اکرامی، عطیه (۱۳۹۲). بررسی چالش‌های حقوقی کنوانسیون تهران درباره حفاظت محیط زیست دریای خزر.

شماره ۶۹



## Urban Economy

Homepage: <http://eghtesadeshahr.tehran.ir/>

### ORIGINAL RESEARCH PAPER

## Effects of Civil Rights Caused From Destruction The environment by Real People on the Urban Economy (Case study: District 13 of Tehran)

Z. GhasemiDastgerdi<sup>1</sup>, M. Ebrahimi<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Master in Management, Planning and Environmental Education, Islamic Azad university , North Tehran Branch, Tehran, Iran

<sup>2</sup> Master in Private law, Islamic Azad university Electronic campus (IAUEC), Tehran, Iran

### ARTICLE INFO

#### Article History:

Received 2020-01-04

Accepted 2020-03-24

#### Keywords:

Environmental Destruction

Environmental Economics

Private Law

Municipality of Tehran District 13

Environmental Laws

Environment

### ABSTRACT

The importance of protecting the environment is not hidden, and the evolution of its issues is one of the major issues that have prompted domestic and international researchers to pursue its growth and development, while economic researchers have identified environmental status as one of the most critical issues. They have been described in the ambush of the Iranian economy. Groundwater and surface water resources depletion, severe soil erosion, deforestation, increasing biodiversity degradation, maladaptive industry and inadequate location, temporary and unstable policies that all lead to complex environmental conditions and acute biological problems. This study aimed at examining the effects of civil rights caused by environmental degradation by urban individuals on urban economy in Tehran's 13th district municipality, examines existing laws, regulations, strengths, weaknesses, opportunities and threats and its impact on urban economy. According to the expert team, 7 strengths, 10 weaknesses, 10 opportunities and 12 threats were identified and analyzed and therefore the study area was in a competitive area, so 11 executive strategies and finally suggestions for resolving existing problems were presented. The results showed that the developed environmental laws were responsive to the need for the right

DOI: 10.22034/UE.2020.09.03

©2020 Urban Economy. All rights reserved.

\*Corresponding Author:

Email: [z\\_gh2@yahoo.com](mailto:z_gh2@yahoo.com)